

Skrytý poklad církve: velké adventní antifony

<http://www.proglas.cz/detail-clanku/skryty-poklad-cirkve-velke-adventni-antifony.html>

Osm dní před slavností Narození Páně, od 17. prosince, se v liturgii objevují texty, které svým původem sahají do poloviny prvního tisíciletí. Při večerních chvalách a nově také při mši svaté před evangeliem zaznívají antifony, jež v mnoha překladech začínající zvoláním „Ó“, podle čehož se nazývají „Ó antifony“. Tyto nenápadné texty, utkané ze starozákonních i novozákonních citací, jsou perlou mezi liturgickými modlitbami. Je v nich shrnuto očekávání Spasitele, kterým žil Izrael i první křesťané, a které je také jádrem adventní doby. Chceme proto posluchačům nabídnout toto bohatství církve, aby tak mohli prožít poslední, intenzivní, období přípravy na Vánoční svátky.

* * *

Původ antifon není přesně znám. Poprvé se o nich zmiňuje Boethius (480-525). V době papeže Řehoře Velikého, okolo roku 600, se píše v knize *Liber responsalis sive antiphonarius*, že antifony patřily ke chvalozpěvu Magnificat zpívaného ve večerních chvalách v průběhu sedmi dní, jež předcházely svátek Narození Páně.

Antifony mají přesně stanovenou strukturu. Začínají oslovením Mesiáše, jež bývá uvedeno zvoláním úžasu „Ó“. První slova jednotlivých antifon vypadají takto:

Ó Moudrosti (latinsky *Sapientia*)

Ó Adonai (*Adonai*)

Ó Kořeni Jesse (*Radix Jesse*)

Ó klíči Davidův (*Clavis David*)

Ó Východe (*Oriens*)

Ó Králi národů (*Rex gentium*)

Ó Emmanueli (*Emmanuel*).

Každá antifona dále pokračuje vysvětlením vstupního oslovení. Závěrem zaznívá prosba uvedená zvoláním „Přijď!“.

Pořadí textů není náhodné: Přiloží-li se k sobě počáteční písmena, začínaje poslední antifonou a konče první, vznikne tak latinská věta *ERO CRAS*, což znamená „zítra zde budu“. Ohlašuje se tak příchod Spasitele, ve kterém on sám odpovídá na volání a naději svého lidu.

Antifony se zpívají během večerních chval, což připomíná, že slíbený Mesiáš přišel, „když se svět skláněl k večeru“ (lat. *vergente mundi vespere*, hymnus k nešporám v době adventní), tedy když se blížil k svému naplnění. Mariin chvalozpěv, který následuje po antifonách, se tak stává vděčnou odpovědí na obdivuhodná Boží příslibení. Přítmi večera, osvětleného pouze adventními svíčkami, však dostává i jiný symbolický význam. Stále se prodlužující noc před zimním slunovratem připomíná temnotu lidského hříchu, v níž se ohlašuje naděje na budoucí spásu. Právě zde zaznívá volání po příchodu Spasitele. Je příznačné, že na 21. prosinec, kdy je noc nejdělsí a začíná se vracet slunce, připadá antifona: „Ó Vycházející z výsosti, jase věčného světla a slunce spravedlnosti: přijď a osvět' ty, kdo jsou v temnotách a stínu smrti.“ Kristus je pravým světlem, které zahání temnotu. Od tohoto dne již v antifonách nezaznívají jen texty ze Starého zákona. Přistupují i texty novozákonní, tedy napsané po setkání s Mesiášem.

"Ó Moudrosti..." - 17. prosince

<http://www.proglas.cz/detail-clanku/o-moudrosti-17-prosince.html>

Ó Moudrosti, tys vyšla z úst Nejvyššího a od počátku do konce pronikáš všechno, celý svět mocně a líbezně řídíš: přijď a nauč nás cestě rozumnosti.

* * *

Hledání moudrosti bylo společné všem starověkým kulturám Blízkého východu. V Izraelském národě se po návratu z Babylonského zajetí objevuje myšlenka, že moudrost je něčím víc, než lidská vlastnost nebo Boží dar člověku. Moudrost začíná být zosobňována jako někdo, kdo existuje od věků¹, stál Bohu po boku při stvoření světa², řídí vesmír³, zajišťuje lidem spásu⁴.

Dnešní antifona jde ve stopách Nového zákona⁵ i pozdější teologie, když tuto Moudrost identifikuje s Ježíšem Kristem. On je Moudrost, kterou zvěstují starozákonní spisy.

Text antifony nejprve říká, že Moudrost „vyšla z úst Nejvyššího“. Tato citace z knihy Sirachovcovy⁶ se vztahuje ke slovu, jímž Hospodin stvořil svět, jak čteme v 1. knize Mojžíšově: „Bůh řekl...“ a stalo se⁷. Svět byl stvořen Božím slovem a je-li Kristus Slovo Otce, potom všechno, co existuje, bylo stvořeno skrze něho.

Antifona pokračuje slovy: „Od počátku do konce pronikáš všechno, celý svět mocně a líbezně řídíš.“ V latinském textu se jedná o doslovnou citaci z knihy Moudrosti⁸. Moudrost je vykreslena jako ta, která se rozprostírá od jednoho konce světa k druhému a všechno řídí. Kristus není jen ten, kdo byl přítomen při stvoření světa. I nadále proniká celý vesmír a vede ho svou líbeznou mocí.

Poslední výzva – „nauč nás cestě rozumnosti“ – pochází z knihy Přísloví: v deváté kapitole zve Moudrost všechny k prostřenému stolu a volá: „Zanechte hlouposti a budete žít, chod'te zpřímá po cestě rozumu.“⁹. V antifoně žádáme Ježíše – vtělenou Moudrost Boží – aby nás on sám naučil této cestě.

První adventní antifona tedy ukazuje na úlohu druhé božské osoby při stvoření světa – všechno, co existuje, je stvořeno skrze Krista – i v průběhu jeho dějin: Bůh svůj svět neopouští, nýbrž skrze Krista je nadále vede a řídí.

¹ Přís 8,22-26.

² Přís 8,27-31.

³ Moud 8,1.

⁴ Moud 9,18.

⁵ Srov. 1Kor 1,24.

⁶ Sir 24,3a.

⁷ Gen 1,3.6.9.11.14.20.22.24.26.

⁸ Moud 8,1.

⁹ Přís 9,6. Viz vv.1-6.

"Ó Adonai..." - 18. prosince

<http://www.proglas.cz/detail-clanku/o-adonai-18-prosince.html>

Ó Adonai, který vedeš Izraelův dům, ty ses ukázal Mojžíšovi v plameni hořícího keře a dals mu na Sinaji zákon: přijď a zachraň nás svou mocnou pravicí.

* * *

Adonai, hebrejské slovo znamenající „Pán“, je titul, kterým Židé označovali Boha, neboť z úcty nechtěli vyslovovat jeho pravé jméno. V šesté kapitole knihy Exodu čteme, že Hospodin nezjevil jméno Adonai Abrahámovi, Izákovi a Jakubovi¹; poprvé tak učinil Mojžíšovi v plameni hořícího keře. Již první slova antifony, podobně jako její věta „ty ses ukázal v plameni hořícího keře“² oznamují obsah dnešní antifony: modlitba v sobě shrnuje události povolání Mojžíše, vyjití Izraele z Egypta a jeho putování pouští.

Tomu odpovídá i pokračování textu: „dals mu na Sinaji zákon“. Bůh vyvedl lid z Egyptského zajetí a na posvátné hoře mu daroval zákon života.

Adonai je nazván tím, kdo „vede Izraelův dům“. Tento výraz upomíná na vyjití z Egypta, kde Hospodin provázel vyvolený národ v oblakovém a ohňovém sloupu³. Možná také na tuto událost naráží i prosba „zachraň nás svou mocnou pravicí“, neboť po přejití Rudého moře Mojžíš zpíval: „Tys vztáhl pravici a země pohltila [faraonovy vozy a jeho vojsko], tvá milost vedla lid, jež jsi vykoupil, tvá síla jej vedla k tvému svatému příbytku“⁴.

Můžeme se ptát, proč antifona zmiňuje události exodu. Mluví vůbec o Kristu? Odpověď je kladná, neboť raná křesťanská tradice připisovala starozákonní zjevení právě druhé božské osobě. Toto přesvědčení se opírá o skutečnost, že Bůh se zjevoval skrze slova a druhá božská osoba je Slovo Otce. Spolu s touto tradicí tedy můžeme vzývat Krista jako osvoboditele Izraelského národa a volat, aby i nás vykoupil z hříchu a dal nám zákon života.

¹ Ex 6,2-3.

² Odkazuje na Ex 3,2. Latinský text je doslovně převzat ze Štěpánovy obhajoby, Sk 7,30.

³ Srov. Ex 13,21-22.

⁴ Ex 15,12-13.

"Ó Kořeni Jesse..." - 19. prosince

<http://www.proglas.cz/detail-clanku/o-koreni-jesse-19-prosince.html>

Ó Kořeni Jesse, ty jsi byl dán na znamení národům, před tebou králové v úžasu zmlknou, tebe budou národy vzývat; přijď a vysvobod' nás a už neprodlévej.

* * *

Po událostech stvoření a vyjití Izraele z Egypta, jež zaznívaly v předchozích dnech, nyní přecházíme k prorockým spisům. Větší část dnešní antifony tvoří proroctví z jedenácté kapitoly knihy Izaiáše: „Z kořene Jesse vzejde výhonek, z jeho kořenů vyrazí šlahoun. (...) Onoho dne budou národy vyhledávat kořen Jesse, který se tyčí jako znamení národům a jeho sídlo bude slavné.“¹ Jesse byl otec krále Davida. Prorok tedy ohlašuje příchod Mesiáše, jenž vzejde z Davidova rodu. Zároveň je však patrné, že Spasitel nepřijde vysvobodit pouze židovský národ: zmínka o „národech“ a „králích“ poukazuje na spásu, která bude zvěstována všem lidem.

Uprostřed antifony je vloženo zvolání „před tebou králové v úžasu zmlknou“, jež ukazuje Spasitele ve zcela jiném světle, než by se mohlo usuzovat z jeho královského titulu. Text je převzat ze Čtvrté Izaiášovy písně o Božím služebníkovi, kterou čteme v liturgii Velkého Pátku. Uveďme citaci v širším kontextu: „Jak mnozí budou nad ním žasnout – píše prorok – neboť jeho podoba byla nelidsky zohavena, vzhledem se nepodobá člověku. On přivede v údiv mnohé národy, králové před ním zavřou svá ústa, neboť spatří, co se jim neřeklo, zpozorují, co dříve neslyšeli.“² Boží Služebník projde utrpením a poté bude oslaven a vyvýšen, a tehdy se podiví národy, jež viděly jeho dřívější podobu. Zřetelně se zde hovoří o tajemství Utrpení a Vzkříšení Páně.

Závěrečné zvolání „již neprodlévej“ naráží na Boží příslib, o kterém čteme v druhé kapitole knihy proroka Abakuka. Když prorok čekal na Hospodinovo slovo, dostalo se mu této odpovědi: „To vidění (...) spěje k naplnění, nezklame; prodlévá-li, počkej na ně: přijde určitě, neselže.“³ Již židovská tradice spatřovala v tomto textu zaslíbení Spasitele. Tím spíše křesťané interpretovali proroctví v mesiášském smyslu.⁴ V dnešní antifoně prosíme Krista, aby neotálel a přišel vysvobodit svůj lid.

¹ Iz 11,1.10.

² Iz 52,14-15.

³ Ab 2,3.

⁴ Proroctví je převzato i na dvou místech Nového zákona: Žid 10,37 a 2Petr 3,9.

"Ó Klíči Davidův..." - 20. prosince

<http://www.proglas.cz/detail-clanku/o-klici-daviduv-20-prosince.html>

Ó Klíči Davidův a žezlo Izraelova domu, ty otvíráš a nikdo nezavře, ty zavíráš a nikdo neotevře: přijď a vyved' z vězení ty, kdo jsou spoutáni v temnotách a stínu smrti.

* * *

Dnešní antifona je téměř celá sestavená ze dvou citací z knihy proroka Izaiáše. V první z nich, vzaté z 22. kapitoly, čteme: „Klíč Davida domu vložím na jeho rameno, otevře-li, nikdo nezavře, zavře-li, nikdo neotevře.“¹ Původně se text vztahoval k osobě Eljakima, jenž byl ustanoven správcem královského paláce. K jeho funkcím patřilo i otevírání a zavírání bran králova domu. Je-li Kristus nazván „klíčem Davidovým“, vyjadřuje se tak jeho moc nad palácem nebeským. Jen on může otevřít člověku brány svého království. V tomto smyslu opakuje Izaiášův text svatý Jan v knize Zjevení: „Tak mluví Svatý, Pravdivý, ten, jenž má Davidův klíč: otevře-li, nikdo nezavře, a zavře-li, nikdo neotevře.“²

Závěrečné volání antifony „vyved' z vězení ty, kdo jsou spoutáni v temnotách a stínu smrti“ cituje První píseň o Božím služebníkovi ze 42. kapitoly knihy proroka Izaiáše. „Já, Hospodin, jsem tě povolal – zde říká Bůh svému služebníkovi – (...) abych otevřel oči slepým, abych vytrhl vězně ze žaláře a z vězení ty, kdo bydlí v temnotách.“³

Jestliže včerejší antifona ukazovala Krista, jenž je dán na znamení národům, dnešní text představuje jeho činnost a jeho moc: on má moc otevírat i zavírat Boží království a jako Boží Služebník vysvobozuje ty, kdo jsou spoutáni v temnotách.

¹ Iz 22,22.

² Zjev 3,7.

³ Iz 42,6.7

"Ó Vycházející z výsosti" - 21. prosince

<http://www.proglas.cz/detail-clanku/o-vychazejici-z-vysosti-21-prosince.html>

Ó Vycházející z výsosti, jase věčného světla a slunce spravedlnosti: přijď a osvět' ty, kdo žijí v temnotách a stínu smrti.

* * *

Je pozoruhodné, že v den zimního slunovratu, tedy v den, od kterého začíná přibývat denního světla, oslovuje církev Krista: „Ó Vycházející z výsosti“. Tímto výrazem označuje Spasitele Zachariáš, když po narození Jana Křtitele zvolá: „Z milosrdné lásky našeho Boha nás navštívil ten, který vychází z výsosti.“¹ Mesiáš je zde přirovnán k vycházejícímu slunci, popř. k hvězdě, která svým příchodem ohlašuje nový den².

Druhý titul, jímž antifona oslovuje Krista, je „jase věčného světla“. Tímto výrazem je ve Starém zákoně nazvaná Moudrost³: Bůh je věčné světlo a Moudrost je jeho jase. Starozákonní text lze chápat jako předobraz Nejsvětější Trojice: všechno, co Syn má, dostal od Otce, podobně jako jas pochází zcela ze zdroje světla.

Mesiáš je konečně nazván „Slunce spravedlnosti“. Ve třetí kapitole knihy proroka Malachiáše se ohlašuje Hospodinův den slovy: „Pro vás, kdo se bojíte mého jména, zazáří Slunce spravedlnosti s uzdravením ve svých paprscích...“⁴ Výraz „slunce spravedlnosti“ se již v Bibli později neobjevuje, avšak jistý text ze 3. století po Kristu vidí v onom slunci Ježíše Krista. Právě tato zmínka později pomohla stanovit datum Vánočních svátků do doby okolo zimního slunovratu.

Závěrečná prosba pochází také ze Zachariášova chvalozpěvu. „Navštívil nás ten, který vychází z výsosti, aby zazáří těm, kdo žijí v temnotě a v stínu smrti,“ volá otec Jana Křtitele⁵. Myšlenka osvícení lidí žijících v temnotě zároveň připomíná jedno z největších mesiášských proroctví Starého zákona: „Lid, který krácel ve tmách, uviděl velké světlo, obyvatelům temné země zazářilo světlo.“⁶

Hovoří-li celá antifona o světle, můžeme se ptát, jaký je vztah světla k Bohu. Apoštol Jan ve svém prvním listu píše poprvé výslovně to, co již bylo nějak přítomno ve Starém zákoně: „Bůh je světlo“⁷. Prosíme-li Boha o světlo, prosíme především o jeho vlastní přítomnost, která jediná dokáže projasnit lidskou existenci.

¹ Lk 1,78. Titul „Ten, který vychází“ pochází již z Zach 3,8 a Zach 6,12. Původní slovo *sèmah*, „výhonek“, které se v prorockém textu objevuje, je do řečtiny přeloženo výrazem *anatolé*, což často znamená „vycházející“ (hvězda nebo slunce). Tohoto řeckého textu použil i evangelista Lukáš.

² Německý text antifony, který je použit v hudbě Arvo Pärta, překládá výraz „Vycházející z výsosti“ slovem „Morgenstern“, jitřní hvězda.

³ Moud 7,26.

⁴ Mal 3,20.

⁵ Lk 1,79.

⁶ Iz 9,1.

⁷ 1 Jan 1,5.

"Ó Králi a touho národů..." - 22. prosince

<http://www.proglas.cz/detail-clanku/o-krali-a-touho-narodu-22-prosince.html>

Ó Králi a touho národů, úhelný kameni, který rozdělené spojuješ vjedno: přijď a spas člověka, jehož jsi utvořil z prachu země.

* * *

Oslovení „králi a touho národů“ má původ ve dvou prorockých textech. V desáté kapitole knihy proroka Jeremiáše čteme: „Kdo by se tě nebál, králi národů? (...) Nikdo není jako ty!“¹ Tento verš se opakuje na konci Bible, v písni, kterou v nebi zpívají vykoupení: „Spravedlivé a přímé jsou tvé cesty, Králi národů. Kdo by se nebál, Pane, a neoslavoval tvé jméno?“² Bůh je vládcem všech a jemu patří úcta a zbožnost, což se v jazyku Bible vyjadřuje slovem bázeň.

Výraz „touho národů“ odkazuje na Ageovo prorocství, jehož verzi z Vulgáty můžeme přeložit takto: „Ještě chvíli a otřesu nebem a zemí, mořem i pouště; pohnu všemi národy a přijde ten, po kterém touží všechny národy, a naplním dům slávou, praví Pán.“³ Po Spasiteli touží všichni lidé, a to nejen proto, že každý potřebuje vysvobození z hříchu; hlouběji také proto, že touha po Bohu je vepsána do nitra lidského srdce.

Kristus je dále nazván „úhelným kamenem, který rozdělené spojuje vjedno“. Toto pojmenování v sobě spojuje dvě pasáže z listu Efešanům: v první je Ježíš představen jako úhelný kámen – tedy kámen, který uzavírá klenbu – neboť on v sobě spojuje stavbu Boží církve⁴. Podle druhého textu Kristus spojuje dvojí lid, který byl do jeho příchodu oddělen, tedy Židy a pohany⁵. Zákon, kterým se Izraelský národ odlišoval od ostatních, se naplnil v novém zákoně, jež přinesl Kristus. Zaslíbení, které dostal vyvolený národ, se zároveň rozšířilo i k pohanům.

Spása, kterou Mesiáš přináší, se týká všech lidí, Židů i pohanů. Tato skutečnost je vyjádřena i v závěrečném zvolání antifony: „Spas člověka, jehož jsi utvořil z prachu země.“ [6] Neboť v tom jsou jsi všichni rovni: každý je Bohem stvořen z prachu země a od Boha očekává spásu.

¹ Jer 10,7.

² Zj 15,3-4.

³ Ag 2,7 (8 ve Vulgátě).

⁴ Ef 2,20.

⁵ Ef 2,14.

⁶ Mohli bychom se divit, že stvoření člověka je zde připisováno Kristu. Jedná se o poměrně vzácné tvrzení, avšak doložené například u Klementa Alexandrijského nebo Ireneje z Lyonu. V Klementově Učitelí například čteme: „Zdá se mi, že je to právě on, [Ježíš Kristus,] kdo nejprve utvořil člověka z bahna, kdo ho potom znovuzrodil skrze vodu a skrze Ducha mu umožnil růst.“ Klement Alexandrijský, Učitel, I, 98, 2.

"Ó Emmanueli..." – 23. prosince

<http://www.proglas.cz/detail-clanku/o-emanueli-23-prosince.html>

Ó Emanueli, náš králi a dárce zákona, naděje a spásu národů: přijď a zachraň nás, Pane, náš Bože.

* * *

Na prahu slavnosti Narození Páně církev oslovuje Mesiáše jménem Emanuel, což znamená Bůh s námi. Ve Starém zákoně tak bylo nazváno dítě, jehož narození ohlásil Izaiáš jeruzalémskému králi Achazovi ve známém proroctví: „Pán sám vám dá znamení: Hle, Panna počne a porodí syna a dá mu jméno Emanuel“¹.

Evangelista Matouš vidí naplnění tohoto proroctví ve chvíli, kdy Druhá božská osoba sestupuje na zem, aby přijala lidské tělo.² Právem je Spasitel nazván „Bůh s námi“: od této chvíle již nebude existovat žádný lidský osud, jenž by nebyl spojen s Ježíšovým životem, Bůh bude až do konce časů přebývat uprostřed světa. Možná právě na tuto trvalou přítomnost Boha na zemi naráží také skutečnost, že antifona opakuje nezvykle mnohokrát slovo „my“.

Antifona dále nazývá Krista „králem a zákonodárcem“. Výraz pochází z knihy proroka Izaiáše, kde v překladu latinské verze čteme: „Pán je náš soudce, Pán je náš zákonodárce. Pán je náš král, on sám nás spasí.“³ Starozákonní text se zde opět interpretuje v mesiášském smyslu.

Oslovení „naděje a spásu národů“ zdůrazňuje univerzální rozměr vykoupení, které je určeno všem, nejen vyvolenému národu. Zatímco výraz „naděje národů“ odkazuje na 49. kapitolu 1. knihy Mojžíšovy v latinské verzi⁴, pod slovem „Spasitel národů“ se ukrývají novozákonní texty, jež mluví o Kristu jako o „spasiteli světa“⁵ nebo „spasiteli všech lidí“⁶. Možná se zde ozývá také pasáž z písně „Rosu dejte, nebesa“, v níž zaznívá: „Otevři se země, a vydej Spasitele“. Ukazuje se zde hlavní důvod, proč Mesiáš přichází na svět: zachránit to, co bylo ztraceno, spasit každého člověka.

* * *

Tímto posledním textem se uzavírá cyklus sedmi adventních antifon, které připravují na Kristův příchod. Kéž nás tyto texty přivedou blíže ke Spasiteli, Bohu s námi.

¹ Iz 7,14.

² Srov. Mt 1,23.

³ Iz 33,22.

⁴ Gen 49,10 ve Vulgátě lze přeložit takto: „Žezlo nebude odňato od Judy (...) dokud nepřijde ten, kdo má být poslán, on sám bude nadějí národů.“

⁵ Jan 4,42; 1Jan 4,14.

⁶ 1Tim 4,10.

